

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

โดยทั่วไปในแต่ละสังคมจะประกอบไปด้วยคนหลายกลุ่มซึ่งมีความแตกต่างกันในลักษณะต่างๆ เช่น เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ฯลฯ และเป็นไปได้ว่าหากสังคมนั้นใหญ่ขึ้นเพียงใด ความแตกต่างหลากหลายก็จะมากขึ้นตามไปด้วย (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531:1) และเช่นกันในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั้นล้วนมีความเกี่ยวข้องอยู่กับศาสนา วัฒนธรรม ซึ่งมีความหลากหลายและมีรากฐานที่แตกต่างกัน สิ่งนี้อาจนำไปสู่ความขัดแย้งของคนในสังคม หรืออาจใช้คำว่าความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (สุพัตรา สุภาพ, 2521:121) หรือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ได้รับการสนใจเพิ่มมากขึ้น เพราะปรากฏว่าความขัดแย้งดังกล่าวมีผลทำให้เกิดสงครามได้เรื่อยๆ ดังเช่นปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อยเป็นตัวอย่างของประเด็นความสัมพันธ์ในเชิงขัดแย้งที่เกี่ยวข้องอยู่กับวัฒนธรรมโดยตรง (อมรา พงศาพิชญ์, 2533:176)

สังคมและวัฒนธรรมนั้นเปรียบเสมือนเหรียญที่มีสองหน้า กล่าวคือ ทุกสังคมย่อมมีวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกทางสังคมที่ถ่ายทอดกันมาโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และเช่นกันหากวัฒนธรรม คือ วิถีในการดำเนินชีวิตและรูปแบบแห่งพฤติกรรมของมนุษย์เมื่อนุษย์มาอยู่ร่วมกัน ติดต่อกันในระยะเวลาอันยาวนานพอสมควร ย่อมก่อให้เกิดเป็นสังคมขึ้น (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531:226) หากพิจารณาถึงการให้คำนิยามคำว่า วัฒนธรรม จะเห็นว่าไม่ต่างกันมากนัก กล่าวคือ อาจหมายถึง สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตขึ้นเพื่อความเจริญของตนในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนกันได้ เอาอย่างกันได้ หรือบางครั้งให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า เป็นเรื่องของความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติของมนุษย์ในส่วนรวมลงไปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบประเพณี เป็นต้น หรือให้ความหมายว่า เป็นมรดกของสังคมซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม (อานนท์ อากาภิรมย์, 2515:105) จะเห็นได้ว่าจากคำนิยามดังกล่าว เราไม่สามารถแยกสังคมและวัฒนธรรมออกจากกันได้

สำหรับวัฒนธรรมอิสลาม ซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมุสลิม สังคมมุสลิมนั้น มีรากฐานมาจากศาสนาอิสลาม กล่าวคือ มาจากคัมภีร์อัลกุรอาน และสุนนะฮ์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.)¹ เป็นระบอบในการดำเนินชีวิต ซึ่งครอบคลุมวิถีชีวิตมุสลิมตั้งแต่เกิดจนตาย (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531:226) วัฒนธรรมอิสลามมีทั้งลักษณะที่เป็นข้อห้ามและข้อใช้ บ่งแนวทางแห่งการปฏิบัติไว้ทุกย่างก้าว เป็นทางสายกลางที่ไม่ได้แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร เป็นวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาที่ว่า “แท้จริงอัลลอฮ์คือพระเจ้าองค์เดียวและมุฮัมมัด (ช.ล.) คือศาสนทูตของพระองค์” ดังนั้นวัฒนธรรมอิสลามจึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพภูมิศาสตร์หรือตามค่านิยมของมนุษย์ วัฒนธรรมอิสลามจึงถูกจัดว่าเป็นวัฒนธรรมที่แข็ง ที่ยากต่อการผสมผสาน และผสมกลมกลืน (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531:สาระสังเขปหน้า 9) จะเห็นได้ว่าจากอดีตจนถึงปัจจุบัน 1400 กว่าปี วัฒนธรรมอิสลามไม่ได้ลดบทบาทลงไปแม้แต่น้อย แต่กลับขยายไปทั่วโลกจนกลายเป็นวัฒนธรรมหลักอันหนึ่งของโลกซึ่งเติบโตรวดเร็วที่สุด ครอบคลุมวิถีชีวิตมุสลิมกว่า 1,300 ล้านคนทั่วโลก หรือมากกว่า 1 ใน 5 ของมนุษยชาติ (คอน เบลต์, 2545:121-129)

จากแนวคิดเรื่อง “การปะทะทางอารยธรรม” ของ Huntington (อ้างในชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2541:2) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ซึ่งระบุว่าอารยธรรมอิสลามจะเป็นคู่ทำปะทะที่สำคัญของอารยธรรมตะวันตก และที่สำคัญยิ่งในเชิงวิชาการ ก็คือ การเสนอประเด็นที่ว่าลักษณะพิเศษของโลกในยุคปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ต่อกับคริสต์ศตวรรษที่ 21 อยู่ตรงที่เศรษฐกิจและอุดมการณ์ล้วนลดความสำคัญลงไป ในขณะที่วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หรือในแง่กว้างที่สุดคืออัตลักษณ์ทางอารยธรรม กำลังมีพลังในการกำหนดรูปร่างทิศทางอยู่ร่วม ล่มสลาย และความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในโลกยุคหลังสงครามเย็นนี้

สำหรับในสังคมไทยที่ผ่านมามีไม่ได้กล่าวถึงการปะทะทางอารยธรรมอย่างชัดเจน แต่เป็นที่น่าสนใจว่าในอดีตนั้นก็ไม่ได้มองข้ามเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรมเลย โดยได้พยายามผสมผสานกลมกลืนและบูรณาการกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีศาสนาพุทธเป็นสื่อกลาง เพื่อนำไปสู่การสร้างชาติ โดยหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สมัยที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำรัฐบาล ได้พยายามส่งเสริมลัทธิชาตินิยมในหมู่คนไทย เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ซึ่งรัฐบาลสมัยนั้นมองว่าวัฒนธรรมไทยคือวัฒนธรรมพุทธศาสนา ต่อมาในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นช่วงที่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐบาลได้ส่งเสริมกิจกรรมด้านศาสนาที่สำคัญ คือ ให้มีโครงการธรรมทูตและธรรมจาริกซึ่งเป็นการพยายามเผยแผ่ศาสนาพุทธทั้งในและต่างประเทศ และเน้นในต่างจังหวัด

¹ ย่อมาจาก “ซ็อลลอลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม” มีความหมายว่า “ขอความโปรดปรานแห่งอัลลอฮ์ และความสันติจงมีแด่ท่าน” ซึ่งเป็นคำสวดที่ใช้กล่าวหรือเขียนหลังนามของท่านศาสดามุฮัมมัด

โครงการนี้ได้ทำต่อเนื่องทุกปีและได้รับการสนับสนุนมากเป็นพิเศษในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นผู้นำรัฐบาล จะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน (อมรา พงศาพิชญ์, 2533:186) การใช้ นโยบายของรัฐดังกล่าวประสบผลสำเร็จกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ รวมทั้งกับมุสลิมส่วนหนึ่งในภาค กลาง แต่กรณีชาวมุสลิมในภาคใต้ของประเทศ นโยบายผสมกลมกลืนคงไม่ใช่ นโยบายที่เหมาะสม เพราะยิ่งใช้นโยบายดังกล่าวมากเท่าใดยิ่งเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกและปัญหาที่เพิ่ม มากขึ้น (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531:สารสังเขปหน้า 12) รวมถึงก่อให้เกิดความขัดแย้งโดยมีศาสนา และวัฒนธรรมเป็นสาเหตุหลัก และนำไปสู่ความพยายามที่จะแยกตัวของมุสลิมในประเทศไทยใน อดีต ซึ่งอาจแยกได้เป็น 2 ประเภทคือ (1) กลุ่มขบวนการโจรก่อการร้าย (2) ขบวนการเชื้อชาตินิยม หรือกลุ่มอุดมการณ์มุสลิม ซึ่งดำเนินการด้วยวิธีการต่างๆ จนกลายเป็นปัญหาความมั่นคงของชาติ (อมรา พงศาพิชญ์, 2533:209) แม้ชาวไทยมุสลิมจะเป็นส่วนน้อยของประเทศ แต่ก็ยังเป็นชนส่วนใหญ่ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ประกอบด้วยจังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล) โดยเฉพาะชาว มุสลิมมีความเกาะเกี่ยวและรวมตัวกันต่อจิตสำนึกของการเป็นชาวมุสลิม ตามคำสอนของศาสนาสูง มาก ความเคร่งครัดต่อหลักศาสนาทำให้สังคมมุสลิมมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากสังคมส่วนอื่น รวมถึงมีความรู้สึกแปลกแยก กล่าวคือมีจิตสำนึกว่าไม่ใช่ส่วนหนึ่งของประเทศไทย ลักษณะดัง กล่าวจึงกลายเป็นปัญหาทางด้านการเมืองการปกครอง (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2531) ดังเช่นที่ สุรินทร์ พิศสุวรรณ (2526:2) ได้กล่าวว่า ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชน เชื้อสายมาเลย์ผู้นับถือศาสนาอิสลามกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล หรือระหว่างชนกลุ่มน้อยกับประชา กรส่วนใหญ่ของประเทศผู้นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเกิดขึ้นภายในบริบทและบรรยากาศทางการเมืองที่ ไม่เอื้ออำนวยให้มีการยอมรับในสิทธิและเสรีภาพของกันและกันอย่างเต็มที่ เต็มไปด้วยความรู้สึกที่ ขาดขันติธรรมระหว่างกลุ่มชนที่มีความแตกต่างกัน จึงก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน นำไปสู่ ความขัดแย้ง ความรุนแรงที่ยากจะหาจุดยุติได้ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสภาความมั่นคงแห่งชาติ (มปป:2) ได้กล่าวถึงสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปที่ดีขึ้น กล่าวคือ สังคมเห็นคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม จนทำให้สังคมมีความแข็งแกร่งขึ้น เป็นสังคม ที่ใช้เหตุผล ไม่ใช่ความรุนแรง มีความเข้าใจและยอมรับในวิถีชีวิตที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ ปัญญาชนรุ่นใหม่และนักการเมืองรุ่นใหม่มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญ จากการเปลี่ยน แปลงไปของสังคมไทยและสังคมโลกทำให้สังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการปรับตัวและมีการ รักษาเอกลักษณ์เฉพาะเพื่อก้าวไปกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว รวมทั้งเผชิญกับปัญหาใหม่ๆ คือ ยา เสพติด ความยากจน ความรู้สึกไม่เป็นธรรมในสังคม ประการสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง การปกครอง รวมทั้งการมีรัฐธรรมนูญใหม่ที่สนับสนุนบทบาทของประชาชนให้เข้าไปมี ส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาเพิ่มมากขึ้น

แม้ว่ามุมมองของรัฐบาลต่อปัญหาความมั่นคงของประเทศชาติจะเปลี่ยนไป แต่สำหรับชาวไทยมุสลิม ซึ่งมีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากคนส่วนใหญ่ของประเทศ ก็จำเป็นที่รัฐจะต้องเรียนรู้เพื่อการวางนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการของชาวไทยมุสลิม (สุรพงษ์ โสรณะเสถียร, 2531) ภาครัฐจะต้องทำความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งจะเรียนรู้ เตรียมการปรับทัศนคติและปรับตัว เพื่อรองรับในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาไปพร้อมกับการมีส่วนร่วมของประชาชน (สำนักงานสภาพัฒนาการ, มปป:3)

สำหรับในเชิงวิชาการ การนำเสนอแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “รัฐศาสตร์ทวนกระแส” โดยชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2541:2) อันเป็นความพยายามที่จะนำมนุษย์กลับมาเป็นประเด็นศึกษาทางสังคมศาสตร์เสียใหม่นั้นเป็นแนวทางที่เป็นไปได้อย่างยิ่ง

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2541:2) กล่าวว่า ปัตตานีเป็นอู่อารยธรรมมาเลย์-อิสลามสำคัญในแหลมสุวรรณภูมิมาแต่โบราณ ในยุคสมัยที่โลกกำลังก้าวสู่ยุคแห่งการปะทะทางอารยธรรม การ “แลโลกมุสลิม” อย่างไร้ครวญโดยอาศัยความรู้และภูมิปัญญาจึงมีความสำคัญและมีนัยทั้งในทางวิชาการและนโยบายเป็นอย่างยิ่ง ในปัจจุบัน มุสลิมซึ่งเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามกำลังกลายเป็นประเด็นที่น่าสนใจและน่าศึกษาในแง่มุมและมิติต่างๆ อย่างมาก ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้กล่าวถึงการศึกษาชาวมุสลิมในบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ว่าเป็น “มุสลิมศึกษา” และการให้ความสนใจกับมุสลิมศึกษา หมายถึง การให้พื้นที่ทางวิชาการที่สามารถใช้แนวคิดทฤษฎีหรือสู่ทางการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ได้เต็มที่ ดังนั้น วิธีวิทยาที่น่าจะนำมาใช้กับมุสลิมศึกษาควรอยู่ในแนวทางสังคมศาสตร์ทวนกระแสที่ล้อมมนุษย์ผู้ถูกศึกษา ซึ่งในที่นี้คือ ชาวมุสลิมเป็นศูนย์กลางของการศึกษา แต่มีคุณลักษณะวิพากษ์และอาศัยแขนงวิชาต่างๆ เป็นเครื่องมือในการศึกษา โดยให้ความสำคัญกับปัญหาทางทฤษฎีที่แฝงอยู่ในการศึกษาผู้คนและสังคมมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ เชนียอย่างสร้างสรรค์กับปัญหา “ความเป็นอื่น” ซึ่งจะเกิดขึ้นใน “มุสลิมศึกษา”

“รัฐศาสตร์ทวนกระแส” อันเป็นความพยายามที่จะนำมนุษย์กลับมาเป็นประเด็นศึกษาทางสังคมศาสตร์เสียใหม่ นั่นคือ ศึกษาถึงสิ่งอันเป็นพื้นฐานที่สุด สำหรับสังคมมุสลิม คือ การศึกษาที่นำเอาชนมุสลิมในฐานะมนุษย์สามัญมาเป็นประเด็นหลักในการศึกษา ซึ่งควรต้องให้ความสนใจกับมิติต่างๆ ของมนุษย์อย่างน้อย 3 ระดับ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2541:6-7) คือ

ระดับแรก สนใจศึกษาผู้คนชาวมุสลิมในแง่บุคคล คือ การพยายามทำความเข้าใจกับแบบแผนพฤติกรรม หรือ การกระทำของบุคคล โดยให้ความสำคัญกับลักษณะทางจิตวิทยาของบุคคล

ระดับที่สอง คนแต่ละคนดำรงอยู่อยู่ในบริบททางสังคมบางอย่าง ตัวแปรที่อาจอธิบายหรือช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้นั้น อาจฝังอยู่ลึกกว่าปัญหา

ความชอบ ความขัดแย้งส่วนตัว หรือประวัติชีวิตส่วนบุคคล ตัวแปรเหล่านี้ คือ ปัจจัยในระดับโครงสร้าง ซึ่งสัมพันธ์ทับซ้อนกันอยู่ระหว่างโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมือง

ระดับที่สาม หากเปรียบเทียบโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นตัวแปรระดับพื้นฐานที่ก่อตัวเป็นบริบทรอบพฤติกรรม หรือหน้าตาท่าทางของชุมชนมุสลิม ตัวแปรในระดับที่ลึกยิ่งกว่าคือ ตัวแปรทางวัฒนธรรม ที่ว่า “ลึกกว่า” ก็เพราะตัวแปรทางวัฒนธรรมอันทำหน้าที่เสริมหรือลดความชอบธรรมต่อพฤติกรรมของมนุษย์นั้น มีระดับการเปลี่ยนแปลงที่ช้ายิ่งกว่าการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ และเนื่องจากโจทย์ในที่นี่ คือ ชุมชนมุสลิมและสังคมมุสลิม กระบวนการสร้างเสริมหรือลดความชอบธรรมต่อพฤติกรรม หรือการกระทำของมุสลิมย่อมผูกโยงลึกกับวัฒนธรรมมุสลิม ซึ่งมีศาสนาอิสลามเป็นแกนกลาง แต่การพิเคราะห์ “ศาสนาอิสลาม” ในฐานะวัฒนธรรมมิใช่การแสวงหา “สัจจะธรรม” หากเป็นการศึกษาให้เข้าใจความเชื่อที่ชุมชนมุสลิมนำมาใช้ในกระบวนการให้หรือลดทอนความชอบธรรมต่อพฤติกรรมหรือการกระทำที่มุ่งศึกษา

ด้วยเหตุผลหลายประการดังที่กล่าวมาข้างต้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงได้เลือกพื้นที่จังหวัดปัตตานีเป็นพื้นที่ในการศึกษา ซึ่งจังหวัดปัตตานีนับได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่น ในฐานะมีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ประมาณ 498,847 คิดเป็นร้อยละ 80.68 (สำนักงานจังหวัดปัตตานี, 2545:7) และมีประวัติศาสตร์ความขัดแย้งในอดีตที่ชัดเจน และประเด็นความเป็นมุสลิมได้ถูกนำมาอ้างถึงในลักษณะที่เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความตึงเครียดขึ้นหลายต่อหลายครั้งที่ผ่านมา แม้ว่ากลุ่มมุสลิมจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่คู่สังคมไทยมานานแล้วก็ตามแต่ปรากฏว่าทราบจนปัจจุบัน พี่น้องชาวไทยอีกเป็นจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่รู้จักรู้จัก ไม่เข้าใจมุสลิมและอิสลามอย่างถูกต้อง อันอาจนำมาซึ่งความรู้สึกลึกแยกแยะ อคติ ฯลฯ ตลอดจนนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งได้ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531:4)

ในฐานะของชาวไทยมุสลิม ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาความแปลกแยกทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี เพื่อหวังให้สังคมไทยได้รู้จักและเข้าใจชาวไทยมุสลิมและอิสลามได้อย่างถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยปราศจากอคติและความหวาดระแวงต่อกัน และเช่นกันเพื่อให้รัฐเปลี่ยนมาใช้นโยบายพหุสภาวะอย่างเป็นรูปธรรม คือ การอยู่ร่วมกันในสังคมโดยยอมรับความหลากหลายในวัฒนธรรมและโดยต่างมีขันติธรรม สามารถปฏิบัติได้ด้วยความจริงใจ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงระดับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษาถึงระดับความแปลกแยกทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี
3. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างความยึดมั่นผูกพันในศาสนากับความแปลกแยกทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างความยึดมั่นผูกพันต่อศาสนากับความแปลกแยกทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี
2. สถาบันหรือองค์กรต่างๆ สามารถนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์
3. สามารถส่งเสริมความรู้ในเชิงวิชาการ